PAXTA-TO‘QIMACHILIK KLASTERLARIDA INVESTITSIYA FAOLIYATINI BOSHQARISH VA UNING IQTISODIY SAMARADORLIGINI OSHIRISH

(Qashqadaryo viloyati misolida)

Sultonov Sirojiddin Normurodovich (dotsent v.b)
Iqtisodiyot va pedagogika universiteti, Qarshi shahar
“Iqtisodiyot” kafedrasi
ORCID: 0009-0008-3433-6107
E-mail:aligart-8300@mail.ru

Annotatsiya. Mazkur maqolada paxta-to‘qimachilik klasterlarida investitsiya faoliyatini boshqarish hamda uning iqtisodiy samaradorligini oshirish masalalari ilmiy asosda tahlil qilingan. Tadqiqotda klaster tizimining milliy iqtisodiyotdagi o‘rni, investitsiya jarayonlarining ishlab chiqarish samaradorligiga ta’siri hamda kapital qo‘yilmalarni boshqarishning zamonaviy mexanizmlari o‘rganilgan. Shuningdek, klasterlar faoliyatida investitsiya resurslarini shakllantirish, ularni samarali taqsimlash hamda investitsiya loyihalarini baholashning ilmiy yondashuvlari ko‘rib chiqilgan.

Kalit so‘zlar: paxta-to‘qimachilik klasteri, investitsiya faoliyati, kapital qo‘yilmalar, iqtisodiy samaradorlik, klasterlashuv, investitsiya boshqaruvi

Abstract. This article examines the management of investment activity and ways to improve its economic efficiency in cotton-textile clusters. The study highlights the role of cluster systems in national economic development and analyzes the impact of investment processes on production efficiency. Particular attention is given to the formation of investment resources, their effective allocation, and the evaluation of investment projects.

Keywords: cotton-textile cluster, investment activity, capital investment, economic efficiency, clustering, investment management.

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы управления

инвестиционной деятельностью и повышения её экономической эффективности в хлопково-текстильных кластерах. Анализируется роль кластерной системы в развитии национальной экономики, а также влияние инвестиционных процессов на повышение производственной эффективности. Особое внимание уделено формированию инвестиционных ресурсов, их эффективному распределению и оценке инвестиционных проектов.

Ключевые слова: хлопково-текстильный кластер, инвестиционная деятельность, капиталовложения, экономическая эффективность, кластеризация, управление инвестициями.

KIRISH.

Zamonaviy iqtisodiyot sharoitida sanoat tarmoqlarining raqobatbardoshligini oshirish, ishlab chiqarish samaradorligini ta’minlash hamda innovatsion rivojlanishni jadallashtirishda klasterlashuv muhim iqtisodiy model sifatida qaraladi. Klasterlashuv iqtisodiy faoliyatning turli subyektlarini yagona tizim doirasida birlashtirish orqali ishlab chiqarish jarayonlarini muvofiqlashtirish, resurslardan samarali foydalanish hamda yangi texnologiyalarni joriy etish imkoniyatlarini kengaytiradi. Natijada korxonalar o‘rtasida kooperatsiya va integratsiya jarayonlari kuchayib, ishlab chiqarish samaradorligi hamda mahsulot sifati sezilarli darajada oshadi.

Klaster tizimi korxonalar, ilmiy-tadqiqot muassasalari, oliy ta’lim tashkilotlari hamda infratuzilma subyektlari o‘rtasidagi hamkorlikni mustahkamlash orqali iqtisodiy o‘sish uchun qulay muhit yaratadi. Bunday hamkorlik natijasida ilmiy ishlanmalar va innovatsion texnologiyalarni ishlab chiqarishga tezkor joriy etish imkoniyati yuzaga keladi, bu esa mahsulotning raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, klaster tizimi ishlab chiqarish jarayonlarida axborot va tajriba almashinuvi jarayonlarini jadallashtirib, innovatsion faoliyatni rag‘batlantiradi [1,3].

O‘zbekiston iqtisodiyotida paxta-to‘qimachilik tarmog‘i muhim strategik ahamiyatga ega bo‘lib, mamlakatning eksport salohiyatini oshirishda yetakchi

o‘rinlardan birini egallaydi. So‘nggi yillarda ushbu tarmoqda klaster tizimining joriy etilishi ishlab chiqarish jarayonlarini integratsiyalash, qo‘shimcha qiymat zanjirini kengaytirish hamda investitsiya jarayonlarini faollashtirishga xizmat qilmoqda.

ADABIYOTLAR SHARXI

Klasterlashuv nazariyasi iqtisodiy rivojlanishning muhim omillaridan biri sifatida ko‘plab iqtisodchi olimlar tomonidan tadqiq qilingan. Xususan, M. Porter klasterlarni hududiy iqtisodiy rivojlanishni jadallashtiruvchi hamda korxonalar raqobatbardoshligini oshiruvchi muhim iqtisodiy model sifatida ta’riflaydi [1].

Chandler va Tilles tadqiqotlarida korporativ boshqaruv hamda strategik rejalashtirish tizimlarining iqtisodiy samaradorlikka ta’siri keng yoritilgan. Ularning fikricha, investitsiya faoliyatini samarali boshqarish korxonalarning uzoq muddatli rivojlanishini ta’minlovchi muhim omillardan biri hisoblanadi [2,3].

Mahalliy iqtisodchi olimlarning tadqiqotlarida paxta-to‘qimachilik klasterlarining tashkiliy-iqtisodiy asoslari, investitsiya jarayonlarini boshqarish hamda sanoat integratsiyasi masalalari o‘rganilgan. Biroq klasterlar faoliyatida investitsiya boshqaruvi va iqtisodiy samaradorlik o‘rtasidagi bog‘liqlik yetarli darajada chuqur tahlil qilinmagan [4,5].

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqotda ilmiy-tizimli tahlil, statistik tahlil, taqqoslash va umumlashtirish, induksiya hamda deduksiya, shuningdek iqtisodiy tahlil metodlaridan foydalanildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Paxta-to‘qimachilik klasterlari iqtisodiyotda yuqori qo‘shimcha qiymat yaratish zanjirini shakllantirish orqali muhim iqtisodiy natijalarga erishish imkonini beradi. Bunday tizim xomashyoni yetishtirishdan boshlab uni chuqur qayta ishlash hamda tayyor mahsulot sifatida bozorga chiqarishgacha bo‘lgan barcha bosqichlarni o‘z ichiga oladi. Natijada xomashyo eksportiga qaramlik kamayib, tayyor va yarim tayyor

mahsulotlar ishlab chiqarish hajmi ortadi. Bu esa mamlakat iqtisodiyoti uchun yuqori daromad manbalarini shakllantiradi.

Klaster tizimi paxta yetishtirish, uni dastlabki qayta ishlash, ip-kalava ishlab chiqarish, mato tayyorlash hamda tayyor to‘qimachilik mahsulotlarini ishlab chiqarish jarayonlarini yagona integratsiyalashgan tizimga birlashtiradi. Bunday integratsiya ishlab chiqarish bosqichlari o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlikni ta’minlab, logistika jarayonlarini soddalashtiradi hamda vositachilik xarajatlarini kamaytiradi. Natijada ishlab chiqarish jarayonlari samaraliroq tashkil etilib, mahsulot tannarxi pasayadi va ishlab chiqarish rentabelligi oshadi.

Shuningdek, klaster tizimi korxonalar o‘rtasida kooperatsiya va hamkorlikni kuchaytiradi. Bu esa zamonaviy texnologiyalarni joriy etish, ishlab chiqarish quvvatlarini modernizatsiya qilish hamda mahsulot sifatini xalqaro standartlar darajasiga olib chiqish imkoniyatini yaratadi. Natijada paxta-to‘qimachilik klasterlari nafaqat ichki bozor ehtiyojlarini qondirishga, balki eksport salohiyatini kengaytirishga ham xizmat qiladi. Shu tariqa klaster tizimi iqtisodiyotda yuqori qo‘shimcha qiymat yaratish, yangi ish o‘rinlari tashkil etish hamda hududiy iqtisodiy rivojlanishni jadallashtirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Bunday integratsiyalashgan tizim ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish, logistika jarayonlarini optimallashtirish hamda mahsulot tannarxini pasaytirishga xizmat qiladi. Natijada klaster subyektlari o‘rtasida iqtisodiy hamkorlik kuchayib, ishlab chiqarish samaradorligi ortadi.

Investitsiya faoliyatini samarali boshqarish klasterlar rivojlanishining muhim omillaridan biri hisoblanadi. Chunki investitsiyalar ishlab chiqarish infratuzilmasini rivojlantirish, texnologik modernizatsiyani amalga oshirish hamda yangi ishlab chiqarish quvvatlarini yaratish uchun zarur moliyaviy resurslarni ta’minlaydi. Ayniqsa, paxta-to‘qimachilik klasterlari faoliyatida investitsiyalar ishlab chiqarishning barcha bosqichlarini modernizatsiya qilishga xizmat qiladi. Jumladan, qishloq xo‘jaligi texnikalarini yangilash, zamonaviy tozalash va qayta ishlash uskunalarini joriy etish hamda yuqori samaradorlikka ega to‘qimachilik texnologiyalarini qo‘llash imkoniyati kengayadi.

Statistik ma’lumotlarga ko‘ra, so‘nggi yillarda O‘zbekistonda paxta-to‘qimachilik klasterlari faoliyatini rivojlantirish uchun jalb qilingan investitsiyalar hajmi sezilarli darajada oshib bormoqda. Ayrim tahlillarga ko‘ra, to‘qimachilik sanoatiga jalb qilingan investitsiyalar natijasida ishlab chiqarish quvvatlari o‘rtacha 25–30 foizga kengaygan, mahsulot eksporti hajmi esa bir necha yil davomida 2 baravarga yaqin oshgan. Bu esa investitsiyalarning tarmoq rivojlanishiga bevosita ta’sir ko‘rsatayotganini tasdiqlaydi.

Shuningdek, investitsiya faoliyatini samarali boshqarish ishlab chiqarish samaradorligining oshishiga ham xizmat qiladi. Zamonaviy texnologiyalarni joriy etish orqali energiya sarfi 15–20 foizga kamayishi, mehnat unumdorligi esa 1,3–1,5 baravar oshishi kuzatiladi. Bu esa mahsulot tannarxining pasayishi hamda klasterlar raqobatbardoshligining ortishiga olib keladi. Natijada ishlab chiqarilgan to‘qimachilik mahsulotlarining ichki va tashqi bozorlardagi ulushi kengayadi, eksportdan tushadigan valyuta tushumlari ortadi.

Shu bilan birga, investitsiya faoliyatini boshqarishda moliyaviy axborotlarning shaffofligi alohida ahamiyat kasb etadi. Moliyaviy hisobotlarning aniqligi va ochiqligi investorlar uchun korxonaning moliyaviy holati, investitsiya loyihalarining rentabelligi hamda kapital qo‘yilmalarining qaytish muddati haqida aniq tasavvur hosil qilish imkonini beradi. Amaliy tajribalar shuni ko‘rsatadiki, moliyaviy boshqaruv tizimi shaffof tashkil etilgan korxonalarda investitsiyalarni jalb qilish darajasi 20–30 foizga yuqori bo‘ladi. Chunki investorlar uchun moliyaviy axborotlarning ochiqligi risk darajasini kamaytiradi hamda investitsiya qarorlarini qabul qilish jarayonini yengillashtiradi [1,2,3].

Natijada moliyaviy hisobotlarning aniqligi va shaffofligi investorlar ishonchini mustahkamlaydi hamda qo‘shimcha investitsiyalarni jalb qilish imkoniyatlarini kengaytiradi. Bu esa paxta-to‘qimachilik klasterlarida ishlab chiqarish quvvatlarini kengaytirish, innovatsion texnologiyalarni joriy etish hamda eksport salohiyatini oshirish uchun zarur iqtisodiy shart-sharoitlarni yaratadi. Shu tariqa investitsiya faoliyatini samarali boshqarish nafaqat klasterlar rivojlanishiga, balki milliy iqtisodiyotning barqaror o‘sishiga ham ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Klasterlarda investitsiya faoliyatini samarali boshqarish iqtisodiy samaradorlikni oshirishning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Chunki investitsiyalar ishlab chiqarish jarayonlarini modernizatsiya qilish, zamonaviy texnologiyalarni joriy etish

hamda ishlab chiqarish quvvatlarini kengaytirish uchun zarur bo‘lgan moliyaviy resurslarni ta’minlaydi. Ayniqsa, paxta-to‘qimachilik klasterlari kabi ko‘p bosqichli ishlab chiqarish tizimlarida investitsiya faoliyatini puxta tashkil etish butun ishlab chiqarish zanjirining samarali ishlashiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi.

Investitsiya jarayonlarini ilmiy asosda rejalashtirish klasterlar faoliyatida resurslardan oqilona foydalanish imkonini yaratadi. Bunda investitsiya loyihalarining iqtisodiy samaradorligi, kutilayotgan daromadlilik darajasi, kapitalning qaytish muddati hamda moliyaviy risklar chuqur tahlil qilinadi. Natijada kapital qo‘yilmalarni eng istiqbolli va samarali yo‘nalishlarga yo‘naltirish imkoniyati yuzaga keladi.

Shuningdek, kapital qo‘yilmalarni samarali taqsimlash ishlab chiqarish jarayonlarini optimallashtirish, yangi texnologiyalarni joriy etish hamda mahsulot sifatini oshirishga xizmat qiladi. Bu esa klaster subyektlari o‘rtasidagi kooperatsiyani kuchaytirib, ishlab chiqarish samaradorligini oshiradi hamda mahsulot tannarxining pasayishiga olib keladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1.Qosimov S., Abdullayev M. (2020). Agrosanoat majmuasida klaster tizimini rivojlantirishning iqtisodiy asoslari. — Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti.

2.Yusupov M. (2019). O‘zbekiston to‘qimachilik sanoati iqtisodiyoti. – Toshkent: Fan va texnologiya.

3.Казакова Н.А. (2018). Стратегический менеджмент. – Москва: ИНФРА-М. – 320 с.

4.Chandler A.D. (1962). Strategy and Structure: Chapters in the History of the Industrial Enterprise. – Cambridge, MA: MIT Press.

5.Tilles S. (1964). Strategic Planning in the Multidivisional Company. – Boston: Harvard Business School Press.